

פרשת וישב

משפט צדק

חשיבותו של הנושא הנבחר

הנושא הנבחר **משפט צדק** עולה מפרשה זו בשל היעדרו דווקא – אשת פוטיפר האשימה את יוסף באשמת שווא, ולו לא הייתה הזדמנות להציג את גרסתו. עולם המשפט רחוק מחייהם של רוב התלמידים (וטוב שכך), אולם בתי המשפט הם מהמוסדות החשובים ביותר במדינה. מערכת המשפט שומרת על החוק ועל הסדר ועל זכויות האדם והאזרח.

למרבה הצער, במערכות רבות בחיינו יש חוסר צדק. לא פעם כאשר אנו נתקלים בחוסר צדק, איננו מופתעים, וגרוע מכך – אנו מתייאשים מראש מלהיאבק בו. במקרים רבים אנשים הדורשים שייעשה צדק נחשבים ל"נודניקים" ונתקלים בתגובות כמו "עזבו, במילא דבר לא יעזור".

ילידים יש נטייה לשמור על צדק "פורמלי", ולא פעם כאשר ילד תמים צועק "זה לא פייר!" המבוגר, שכבר איננו תמים כל כך, משיב "החיים לא תמיד הוגנים..." תגובה כזאת עלולה לדכא במידת מה את השאיפה, המוצדקת בדרך כלל, לצדק, ליושר ולשוויון. אם כן, הדגשת חשיבותם של הצדק ושל המוסדות שנועדו לשמור עליו מעבירים מסר של שאיפה לצדק ולהגינות בחברה ומעניקה תחושה שאפשר וצריך להיאבק למען החברה צודקת יותר.

אולם, יש לזכור – כמו ערכים אחרים, "צדק" אינו ערך מוחלט. ראשית, יש תפיסות רבות ושונות מהו "צדק", ושנית, לא פעם מתנגש ה"צדק" בערכים אחרים. במקרים מורכבים יותר כאלה אנו רוצים ללמד את הילדים לבחון את הדברים לעומק – האם יש להתגמש? לשפוט לפני משורת הדין? סוגיה כזאת מובאת במדור **מצד שני...**

כתוב בפירוש - עוד פירוש על מדור הפרשנות

הפרשן חזקוני עוסק בהשלכת יוסף לבית סוהר. בתורה לא מוזכר כל הליך משפטי, ונוצר רושם שיוסף נאסר על דעתו של פוטיפר בלבד (על סמך תלונתה של אשתו), ולא הופעל כל שיקול דעת אחר. ייתכן שרושם זה הטריד את חזקוני (כמו את נינה, הילדה הכותבת במדור **מפרשה לדרשה**), ולכן הוא פירש שנערך הליך שיפוטי כלשהו לפני שיוסף הושלך לכלא. לפי פירושו, בעקבות ההליך הזה לא נגזר על יוסף גזר דין מוות (אלא רק עונש מאסר), משום שפרט לאשת פוטיפר לא היו עדים למעשה.

אף שחזקוני לא פירט כיצד התנהל ההליך הזה ומי ערך אותו, פירושו מחדש ומוסיף שאכן הופעל כאן שיקול דעת כלשהו, כלומר מישהו הקדיש מחשבה למקרה של יוסף, בחן את הנסיבות וגזר את דינו מתוך שיקול דעת. בפירוש זה יש נחמה מסוימת, מכיוון שהוא טוען שבניגוד לרושם הראשון, "יוסף יצא בזול" ומצבו היה יכול להיות גרוע יותר...

נאה דורש - עוד מילת הסבר על מדור המדרש

המדרש מביא סיפור בדיוני על אלכסנדר מוקדון (שליט האימפריה היוונית, בן המאה הרביעית לפסה"נ). נראה שהבחירה בדמותו ההיסטורית של אלכסנדר מוקדון, לא הייתה מקרית. אלכסנדר כבש ממלכות וארצות רבות באסיה ובאפריקה – ולכן מתאים שייסע לממלכה רחוקה "מעבר להרי החושך". כמו כן, נודע שידו של אלכסנדר הייתה קלה על החרב כל אימת שחשש לשלטונו, מאפיין זה מתאים לשיטת המשפט המיוחסת לו במדרש.

במדרש מופיעות שתי גישות שיפוטיות המייצגות שתי גישות קיצוניות: האחת – משפט לפנים משורת הדין, והשנייה – עיוות דין חמור ביודעין. שתי הגישות אינן מקובלות על מערכות המשפט במדינות מתוקנות בימינו.

את משפטו של מלך קציא הנחה עיקרון הפשרה, הוא רצה בטובתם של שני הצדדים, וסבר שהפתרון הטוב ו"הצודק" ביותר הוא הפתרון שיגרום לשניהם ליהנות כמה שיותר ובמידה שווה מן המטמון. גישה זו מתאימה לתפיסה שמערכת המשפט נועדה לשרת את האזרחים (אם כי, כאמור, פתרון כזה הכרוך בכפיית חתונה לא היה מתקבל בהבנה בימינו). יש לציין, כמובן, שבממלכת קציא לא רק השופט נהג באופן יוצא דופן, אלא גם הצדדים במשפט – איזה אזרח "נורמלי" היה מתלונן על אוצר "מופקר" שנפל בחלקו? ומי היה מתנגד לקבל אוצר כזה, אם היה מוצע לא ללא כל תנאי? אולי משום כך השופט וגזר דינו התאימו לאופיים של הצדדים במשפט – הכול כאן נהגו "לפנים משורת הדין".

לעומת זאת, **אלכסנדר מוקדון** ראה במשפט כזה הזדמנות להעשיר את ממלכתו ואותו אישית. זו דוגמה למתרחש לעתים ברודנויות, במשטרים שהשלטון בהן משתמש באזרחים ככלים למימוש תאוותיהם של השליטים.

תגובתו של מלך קציא למשפטו של אלכסנדר מוקדון מעמידה אותו ואת בני ממלכתו בדרגה נמוכה יותר מזו של הצאן – אם שיקול הדעת הוא יתרון האדם על בעלי החיים, אזי עיוות דין ביודעין ובדרך מרושעת כזאת, היא ניצול היתרון האנושי הזה להרע, ניצול שגורם לבני האדם לרדת אל מתחת לדרגתם של בעלי החיים (שאינם הורגים את בני מינם, אלא אם הם מאיימים עליהם בדרך כלשהי).

מצד שני – לפיתוח הדילמה המוצגת

הדילמה עוסקת במורכבותו של מעשה השפיטה. המקרה המובא לדיון מעלה את השאלה אם צריך לדון לפי החוק הכתוב, או להתחשב בנסיבות המיוחדות של כל מקרה. במקרים רבים החוק הכתוב אינו מתאים בדיוק לנסיבות המקרה המסוים, וההיגיון דורש מהשופטים להתחשב בנסיבות, ובעקבותיהן להקל או להחמיר עם הנאשם. עם זאת, "החוק היבש" דרוש כדי להנחות את השופטים, וכדי להבטיח שבמקרים "רגילים" אנשים יענשו עונשים דומים על עברות דומות. משפט "לפנים משורת הדין" הוא משפט סלחני ומקל, בדרך כלל בעקבות נסיבות מקלות כלשהן. אפשר להביא דוגמאות רבות לפסקי דין שהתחשבו בנסיבות והקלו בעונשים (כמו במקרה של בחור שרצח את אביו משום שהאב התעלל באמו). אפשר לדון בשאלה באיזו מידה צריך ואפשר לבחון כל מקרה בהתאם לנסיבות? וכיצד אפשר להגדיר "נסיבות מיוחדות" בתוך המערכת המשפטית האחידה.

לוקחים אחריות בפרשה

הנושא המרכזי שנבחר מהפרשה הוא "משפט צדק". נשים דגש על מערכת המשפט ועל תפקידה בניהול חברה מתוקנת. כדי שמערכת המשפט תוכל למלא את תפקידה כראוי, על כל אזרח מוטלת אחריות חשובה: לכבד אותה ולהאמין בה, ובכך לחזק אותה. גיל בני מצווה הוא הגיל שבו הופכים הילדים לחלק ממעגל הבוגרים של הקהילה והעם, וזהו עוד שלב לקראת היותם אזרחי ישראל נאמנים. הדגשת חובותיהם האזרחיות וחשיבות כיבוד של מערכת המשפט הם חלק מהכנות לשלב זה.

